

УДК 007 : 304 : 659. 3. 28

Володимир Оскрого**ЕЛЕКТРОННІ ВИДАННЯ:
ПРОБЛЕМА БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ**

Автор розглядає певні проблеми утворення, використання бібліографічних посилань на електронні документи, електронні видання як у цілому, так і стосовно Інтернету. Матеріал викладається з урахуванням думки і звичайного користувача.

Ключові слова: Інтернет, веб, електронне видання, бібліографія, посилання.

Автор рассматривает некоторые проблемы создания, использования библиографических ссылок на электронные документы, электронные издания как в целом, так и касательно Интернета. Изложение ведется принимая во внимание и точку зрения обычного пользователя.

Ключевые слова: Интернет, веб, электронное издание, библиография, ссылка.

An author discusses some problems of creation, utilization of bibliographic references, links regarding the electronical documents, electronical editions in general and on the web. The exposition is made taking into consideration the ordinary user point of view also.

Key words: Internet, web, electronical edition, bibliography, reference, link.

Друга половина XX — початок XXI століть характеризуються фундаментальними змінами в роботі з інформацією (збір, обробка, переробка, зберігання тощо), спричинені винаходом комп'ютера, комп'ютеризацією та інформатизацією. Намагання людини навчити електронні обчислювальні машини «спілкуватися» між собою привело до створення локальних комп'ютерних мереж. Подальші інтеграційні процеси (мається на увазі об'єднання локальних комп'ютерних мереж) сприяли виникненню нової сутності — Інтернету.

Комп'ютеризація та інформатизація суспільства ініціювали широке розповсюдження т. зв. «електронних документів». На відміну від звичайного паперового друкованого документа під електронним ро-

зуміється відповідний комп'ютерний файл, який утворюється у процесі виготовлення першого за допомогою комп'ютера.

Використання інформаційних технологій (далі ІТ) у процесі друкарської підготовки видання призвело до появи особливих електронних документів — «електронних видань класичного типу» [2, 17]. Сталось так, що електронні видання класичного типу з'являлися раніше, ніж друкований екземпляр. До більшості звичайних книжок науково-технічного напрямку навіть додавали носій, як правило, диск CD-ROM із відповідним електронним документом. Подальший розвиток індустрії ІТ навіть спричинив появу т. зв. «електронних книжок» — спеціалізованих малогабаритних комп'ютерів, які дозволяють переглядати різноманітні видання у формі електронних документів (як правило, електронних видань класичного типу).

Враховуючи певний консерватизм людства — бажання все ж таки працювати з традиційною друкованою книжкою — фахівці ІТ навіть створили т. зв. технологію ODB (*On Demand Books* — книжки на замовлення). Суть її полягає у тому, що будь-хто може замовити друковану книжку в місцях, де встановлено термінал *Espresso Book Machine*[®]. Якщо в електронному каталозі відповідне видання існує у вигляді електронного, замовник у лічені хвилини отримає друковану копію не гіршої якості, ніж якби вона була виготовлена у звичайній друкарні. До речі, саме таким чином у більшості книжкових магазинів за кордоном покупці отримують видання, вже відсутні на полицях. Досить лише лишити замовлення і через певний час книжка буде чекати на свого конкретного читача.

Відомий Інтернет-бум 90-х років минулого століття «спровокував» появу «електронних видань типу веб» [2, 18]. З появою веб-браузера Mosaic Інтернет почав з безпрецедентною швидкістю завойовувати масову аудиторію. Адже використання гіпертекстового формату, з одного боку, дозволило отримати нечувану для друкованих видань мультимедійність. З іншого — призвело до того, що інформація, яку користувач бачить на моніторі свого комп'ютера, може бути розпорошена майже по всій земній кулі [1].

Нагадаємо, що публікація «електронного видання типу веб» відбувається набагато швидше, майже миттєво, та простіше порівняно з публікацією звичайного друкованого видання. Сам процес «друку» «електронного видання типу веб» полягає у «завантаженні» відповід-

них комп'ютерних файлів (загалом у форматі HTML) на один із серверів, доступних будь-якому споживачеві ресурсів Інтернету.

Як наслідок, у багатьох виданнях, як звичайних друкованих, так і електронних, знаходимо все більше посилань на електронні документи. Існують навіть офіційні правила оформлення бібліографічних описів для подібних посилань [3, 64].

Проте, як писав класик, «...щось не все гаразд у Датському королівстві...». Згадаємо славнозвісні списки використаних джерел, т. зв. *бібліографію* епохи до появи Інтернету. Адже будь-який читач тієї чи іншої наукової роботи, натрапивши на цікаве джерело, мав можливість ознайомитися з відповідним виданням. Досить було звернутися до державної бібліотеки, бажано — наукової, і через певний час можна було отримати або саме видання, або його копію. Це пояснюється тим, що певна кількість примірників видання обов'язково надсилається видавництвом чи друкарнею до бібліотек за встановленим переліком.

Дещо відмінною буде ситуація, коли ми розглядатимемо, що відбувається у царині «Всесвітньої павутини» — найбільш відомого звичайному користувачеві складника сучасного Інтернету.

Річ у тім, що для доступу до будь-якого інформаційного ресурсу на World Wide Web користувач має вказати його URL — своєрідну «адресу» Інтернету. Зазначимо, що URL — скорочення від «Uniform Resource Locator». Це означає «універсальний дороговказ ресурсу» Інтернету. Знаючи URL, можливо відразу звернутися до ресурсу, без посереднього перегляду каталогів і пошуку за ключовими словами.

Потрапивши на бажаний ресурс, споживач теоретично може вільно мандрувати його складовими за допомогою «гіперпосилань», які утворюють «апарат навігації» цього інформаційного ресурсу. Теоретично тому, що загалом, кожен інформаційний ресурс Інтернету має т. зв. «точку входу» — початковий складник на кшталт змісту. Подорож цим інформаційним ресурсом здійснюється за допомогою його «апарату навігації», розробленого веб-майстром сайту. А чимало веб-майстрів не дозволяє споживачам безпосередньо потрапляти всередину сайту, оминаючи «точку входу». Як правило, це обґрунтовується бажанням забезпечити підвищений захист інформаційних ресурсів від різноманітних зловмисників.

При спробі скористатися посиланням на розміщене на подібному сайті «електронне видання типу веб», броузер «вивішує» на екрані

комп'ютера користувача повідомлення про ту чи іншу помилку. От і доводиться вдаватися до своєрідної еквілібристики, намагаючись знайти стежинку до потрібного об'єкта.

Крім того, постає питання режиму функціонування серверів, на які автори завантажують свої «електронні видання типу веб». Адже доступ до серверу має бути вільним 24 години на добу. Потрібно також забезпечити цілісність інформації на сервері за будь-яких обставин — зникнення електричного струму, вихід з ладу електронних та механічних компонент тощо.

Утримувати власний веб-сервер — задоволення не з дешевих. Багато осіб користується послугами з веб-хостінгу різноманітних Інтернет-компаній, які «позичають» усім бажаним ресурси своїх серверів — «дисковий простір». Автор може навіть отримати власний сайт з персональною веб-адресою. Більш популярним є спосіб завантаження електронного видання до спільної зони на сервері Інтернет-компанії. Після завершення процедури завантаження — т. зв. процесу «друкування», автор отримує веб-адресу своєї публікації. За цією адресою будь-хто може отримати доступ до публікації — завантажити її на свій комп'ютер. У більшості випадків така процедура, як опублікування, так і користування, є безкоштовною.

Проте тривалість збереження публікації на сервері не перевищує кількох місяців. Після чого доступ до неї припиняється — на екрані комп'ютера користувача з'являється повідомлення, що потрібний файл не існує. Також не гарантується цілісність публікації навіть під час встановленого строку «депонування».

Аналогічною буде ситуація з посиланнями на різноманітні електронні документи, розміщені в популярних соціальних мережах та форумах. Часто-густо трапляються випадки, коли електронний документ, на який посилається автор публікації, нещодавно вилучений його власником. Але буває, що подібні посилання складають основу його (автора публікації) доказової, ілюстративної бази...

Трапляються і такі речі, коли сайт, який фігурує у веб-адресах посилань, «переїжджає» на інше місце в Інтернеті. Якщо робота з «переїзду» виконана коректно та структура, архітектоніка сайту не мінялись, то навіть за «старою» веб-адресою можна потрапити до потрібного видання. Якщо ні, то веб-адреси в посиланнях втрачають свою актуальність, а самі посилання — сенс.

Зазначимо, що на теренах Інтернету існує багато сайтів, подібних звичайним бібліотекам. Більшість із них поки що дозволяє користуватися своїми скарбами безкоштовно. Знайти той чи інший електронний документ можна скориставшись відповідним електронним каталогом — системою керування баз даних, а з погляду звичайного користувача — розвиненою пошуковою системою, яка завжди наявна на подібних «бібліотечних» сайтах. Після того, як потрібний документ знайдено, користувач може побачити його веб-адресу на екрані свого комп'ютера. Проте, перш ніж вказувати її у посиланні, бажано перевірити, чи можна за її допомогою безпосередньо потрапити до потрібного документа. Якщо ні, то, на наш погляд, буде краще вказати веб-адресу самої «бібліотеки», тобто її «точки входу». А далі можна легко відшукати потрібну публікацію за допомогою електронного каталогу.

Подібні «бібліотечні» властивості притаманні, наприклад, і веб-сайтам поважних представників друкованих мас-медіа (газет, журналів тощо). Однак, про безкоштовний доступ у більшості випадків можна вже забути.

Звичайні бібліотеки також починають приділяти значну увагу електронним виданням, як класичного типу, так типу веб. Від редакцій наукових видань зараз навіть вимагають під час перереєстрації подавати довідку від бібліотеки імені В. І. Вернадського, що їй надано кілька останніх номерів в електронному вигляді. Кожен номер має бути оформлений як електронне видання типу веб, причому кожна стаття номера являє собою електронне видання класичного типу.

Це не така вже й важка справа. Адже перед безпосереднім виготовленням друкованого накладу видавництво вже має своєму розпорядженні номер наукового журналу як у вигляді електронного видання класичного типу, так і у вигляді електронного документа у форматі одного з текстових процесорів. Якби ще й відділ ІТ бібліотеки імені В. І. Вернадського надавав редакціям наукових журналів шаблон потрібного електронного документа типу веб! Це б значно полегшило редакціям роботу з перереєстрації та сприяло стандартизації відповідних електронних видань, підвищенню їх якості.

Будемо сподіватися, що незабаром електронний каталог бібліотеки отримає чимале поповнення в он-лайнному режимі. Але чи зможе бібліотека підтримувати якісний доступ до електронних видань та їх цілісність? На жаль, це питання залишається відкритим...

Отже, на наш погляд, автору слід досить обережно підходити до використання посилань на електронні видання. Бажано уникати посилань на ті, які не розміщені на сайтах, що мають «бібліотечний» статус. Якщо без таких посилань не обійтися, то можна порадити ретельно перевірити «адекватність» подібних посилань перед поданням статті до редакції. Варто навіть зазначити цю дату у статті. Це дасть змогу уникнути прикрих випадків, коли в посиланнях на електронні видання фігурують застарілі веб-адреси.

Досить спірним є додавання до переліку використаних джерел наукової статті чи монографії таких факультативних елементів бібліографічного опису, як, наприклад, системних вимог до комп'ютера, на якому буде переглядатися електронне видання на компакт-диску.

До речі, вельми кумедно виглядають у бібліографічному описі слова «... електрон. опт. диск (CD-ROM) ...», тобто «... електронний оптичний диск (CD-ROM) ...» [3, 64]. Адже електронного в компакт-диску (CD саме й означає — компакт-диск) навряд чи більше, ніж у звичайній грамофонній платівці. Хіба що розуміти «електронний» у сенсі «цифровий». Вистачило б і слів «... компакт-диск (CD-ROM) ...», або ще простіше — «...CD-ROM ...».

Так само не варто додатково зазначати, що видання, у посиланні на яке фігурує веб-адреса, є електронним. Досить поглянути на перше посилання у бібліографії до певної статті, як відразу стає зрозумілим, що йдеться саме про електронне видання типу веб.

A-propos, усі веб-адреси, про які йдеться у статті були актуальні станом на 22 годину 27 жовтня 2010 року, враховуючи й веб-адресу <http://www.nbuv.gov.ua/articles/2003/03klinko.htm> [3, 64].

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Лебедев А. Краткий экскурс в историю гипертекста [Электронный ресурс] / А. Лебедев. — Режим доступа : <http://www.artlebedev.ru/kovodstvo/sections/54/>
2. Оскрого В. Г. Інтернет-ЗМІ: погляд користувача / В. Г. Оскрого // Діалог : Медіа-студії : [зб. наук. праць / за ред. О. В. Александрова]. — Одеса : Астропринт, 2010. — Вип. 10. — С. 15–19.
3. Довідник офіційного опонента / [упоряд. Цеков Ю. І.]. — К., 2008. — 64 с.